

Gamla råd i ny belysning

Nästa år är det 40 år sedan Statsrådsberedningen gav ut en liten skrift med titeln *Språket i lagar och andra författningar*. (Det tog nästan tio år till innan den första språkexperten anställdes i Regeringskansliet.) Vilka språkliga råd var aktuella då, 1967? De kan väl inte gälla längre, eller?

klarspråk

Onödigt mångordiga uttryck

Följande utdrag under rubriken Mångordighet är så tacksamt att det får tala för sig självt:

”Man bör vara särskilt försiktig med vissa vändningar, som är karakteristiska för kanslispråket, t.ex. *på sätt (som), av beskaffenhet att, som här avses, bli föremål för, finnes vara, finnes böra, ifrågavarande, omförmäld*. Sådana vändningar eller tillbakasyftningar är ofta övertydliga eller helt onödiga, och texten vinner både i klarhet och enkelhet om de ersätts med enklare uttryck eller om de utesluts.”

Lös upp verben

Många verb kan – utan betydelskillnad – vara antingen fast sammansatta (*utbetala, överenskomma*) eller löst sammansatta (*betala ut, komma överens*). Redan 1967 konstaterade Statsrådsberedningen att ”de fasta sammansättningarna i allt högre grad kommit att te sig stela och oviga eller t.o.m. något ålderdomliga”.

Har vi blivit bättre på att lösa upp verben? Jo vars, det har vi nog. En sökning i fulltextdatabasen för SFS visar att 94 författningar som kommit ut under 2000-talet har verbformen *betalas ut*, medan 18 har *utbetalas*. Men är inte 18 ganska många? Kanske. Ibland behöver man kunna variera uttryckssätten, t.ex. för att förenkla en annars krånglig meningsbyggnad. Vi bör i alla händelser reflektera över vilka verbformer vi använder. Att vi nog inte tänker på saken så ofta som vi borde illustreras av att 21 författningar från 2000-talet har *överensstämmer*, medan bara 17 från samma period har *stämmer överens*.

Bygg lättlästa meningar

Att sätta punkt är ju ett av de mest effektiva medlen för att åstadkomma en lättläst mening. Det är knappast någon nyhet för dagens skribenter. Men även tämligen korta meningar kan bli krångliga: *Marknaden för sill och strömming, för vilka beståndssituationen är god, är svag*. Även detta problem togs upp i Statsrådsberedningens promemoria: ”Långa, inskjutna bisatser [...] gör inte sällan meningarna svårlästa.”

Varför blir meningarna svårlästa av dessa s.k. inskott? Jo, det beror bl.a. på att vi genast sätter igång att gissa vad meningen (och texten) handlar om när vi börjar läsa den. Men inskotten tvingar oss att vänta med gissningen och samtidigt hålla ytterligare information i minnet. Konstruktionen är inte ovanlig i författningstext: *Detsamma gäller om, av annat skäl än som anges i första stycket, en dom [...] inte till väsentlig del kan fullgöras inom skälig tid*. Den information som finns i sådana inskott gör sig ofta bättre mot slutet av meningen – då har läsarna mycket lättare att ta den till sig!

Var är subjektet?

I författningsspråket förekommer också ett säreget meningsbygge som uppmärksammas i promemorian: ”I lagtext används inte sällan opersonliga, passiva konstruktioner, framför allt av verbet *döma*. Sådana konstruktioner strider mot bruket i nutida sakprosa.” Exempel: *Bryter någon mot bestämmelserna i 1 § dömes till fängelse i högst sex månader*.

Den rekommenderade konstruktionen innehåller både subjekt och predikat (en bekant regel för meningsbyggnad): *Den som bryter mot 1 § döms till fängelse i högst sex månader*.

Två steg framåt, ett steg bakåt?

Det verkar onekligen som om det behövs en påminnelse om dessa ”gamla” rekommendationer. Vanans makt är stor – de gamla förebilderna tycks ha en större påverkan än rekommendationer och riktlinjer. Vissa fenomen är seglivade, en del har till och med en förmåga att återuppstå i delvis ny skepnad.

För 40 år sedan var ”du-reformen” på allas läppar. Den fick en enorm genomslagskraft – det måste ha varit en befrielse att slippa tilltala främmande människor med namn eller titel. Men vad hände sedan? In i det talade språket smög sig ni-tilltalet, en förvrängd variant av det gamla artighetstilltalet. Oavsett vad det beror på har ändå grunden i du-reformen satt sig – den som vill ha ett svar av chefen behöver inte inleda med ”Kan herr Andersson säga mig ...”

Reformeringen av författningsspråket har också en stabil grund att stå på. Men nog kunde man ha kommit lite längre på 40 år ...

Stina Malmberg, språkexpert i Regeringskansliet